

Asia: OM 31/41/2015

Lapsenhuoltolain uudistaminen

Yleistä

Onko teillä yleistä lausuttavaa työryhmän ehdotuksesta?

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) kiittää oikeusministeriötä mahdollisuudesta lausua lapsenhuoltolain uudistamista valmistelleen työryhmän mietinnöstä ja ehdotuksesta hallituksen esitykseksi uudistetuksi lapsenhuoltolaiksi. Lastensuojelun Keskusliitto keskittyy lausunnossaan arvioimaan erityisesti esitysluonnoksessa ehdotettuja säännöksiä huoltajien velvollisuuksien täsmentämisestä, vuoroasumisesta, lapsen oikeudesta tavata muuta henkilöä kuin vanhempaansa sekä säännöksiä tuetuista ja valvotuista tapaamisista. Lausunnossa arvioidaan lisäksi esitysluonnoksen ehdotuksia lainsäädäntötoimenpiteistä, joiden tarkoituksena on lapsen osallisuuden parantaminen häntä koskevia asioita käsiteltäessä.

Lastensuojelun Keskusliitto pitää tarpeellisena erityisesti huoltolain uudistuksen tavoitetta vahvistaa lapsen osallisuutta häntä koskevien asioiden käsittelyssä. Lapsen oikeuksien sopimus korostaa erityisesti lapsen oikeutta tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. Koska lapsen etua ei katsota voitavan täysipainoisesti selvittää, jollei lapsen mielipidettä ole kuultu, tukee osallisuuden vahvistaminen osaltaan myös lapsen edun ensisijaisuuden periaatteen toteutumista. Osallisuus on otettu lapsenhuoltolain uudistuksessa hyvin huomioon kokonaisuutena, johon kuuluu keskeisenä osana myös lapsen oikeus saada tietoa itseään koskevista asioista. Tiedon saamista voidaan pitää keskeisenä edellytyksenä osallistumisoikeuden käyttämiselle.

Yleisesti ottaen ehdotettu esitys uudeksi lapsenhuoltolaiksi vahvistaa lapsen oikeuksia ja asemaa perheympäristössä. Lastensuojelun Keskusliitto kuitenkin peräänkuuluttaa ministeriöiden hallinnonalat yhdistävää lainvalmistelua, jotta lapsen etu erilaisissa lapsen huoltolain soveltamisalaa kuuluvissa tilanteissa voitaisiin tosiasiallisesti saavuttaa. Lainvalmistelussa on nyt kokonaan jätetty arvioimatta, olisiko palveluja ja etuuksia koskevaa lainsäädäntöä mahdollista muuttaa siten, että etuuksien maksaminen puoliksi molemmille vanhemmille mahdollistuisi ja että palveluiden saamisessa voitaisiin huomioda lapsen tosiasiallinen asuminen kahdessa osoitteessa. Tarve asian arvioimiselle on tullut selvästi esiin lainvalmistelun kuluessa.

Lastensuojelun Keskusliitto myös painottaa, että lapsen edun tosiasiallinen toteutuminen edellyttää lainsäädännöllisten toimien kehittämisen lisäksi viranomaisten koulutustarpeen tunnustamista sekä riittävää resursointia viranomaisten toimintaan. Perheoikeudellisissa asioissa keskeisessä asemassa on myös tuomioistuinten ja sosiaaliviranomaisten välisen yhteistyön sujuvuus, jota tulee vahvistaa valtiojohtoisesti.

Lapsenhuoltolain yleiset säännökset (1. luku; 1-5 c §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Lastensuojelun Keskusliitto pitää erittäin hyvänä sitä, että huoltajien velvollisuuksia on täsmennetty niin, että yleisiin säännöksiin on lisätty nimenomainen velvollisuus vaalia lapselle tärkeitä ihmissuhteita ja erityisesti suhdetta toiseen vanhempaan sekä velvollisuus suojella lasta kaikenlaiselta väkivallalta.

Vuonna 1984 voimaan astuneen lapsenhuoltolain 1 § 3 momentin kieltö, jonka mukaan lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti, on osaltaan vaikuttanut siihen, että lapsiin kohdistuva kuritusväkivalta on Suomessa merkittävästi vähentynyt ja myös suomalaisten asenteet kuritusväkivaltaa kohtaan ovat muuttuneet kielteisimmiksi. Kuitenkin viimeisimmän Lastensuojelun Keskusliiton vuonna 2017 tekemän kyselyn perusteella 41% vanhemmista oli käyttänyt jotain kuritusväkivallan muotoa lasten kasvatuksessa. Väkivallan vastaiselle työlle on edelleen tarvetta ja on tärkeää, että tämä huomioidaan myös lainsäädännön tasolla. Sen lisäksi, että kaikelta väkivallalta suojaamisen velvoite koskee vanhempia, on tärkeää, että se ulottuu myös kaikkeen lasten asioissa tehtävään viranomaistyöhön. Lastensuojelulain 2 § säättää yhteiskunnan velvollisuudeksi tukea huoltajia lapsen hyvinvoinnin turvaamisessa ja tässä tulee merkittävästi huomioida lapsen oikeus väkivallasta vapaaseen elämään lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklan mukaisesti.

Lastensuojelun Keskusliitto pitää tärkeänä, että lapsenhuoltolain uudistuksessa on huomioitu Istanbulin sopimuksen 31 artikla siltä osin, kun se velvoittaa sopimusmaita varmistamaan, että tapahtunut väkivalta huomioidaan määrättäessä lapsen huoltajuudesta ja tapaamisoikeuksista. Käytännössä sopimus edellyttää sen varmistamista, ettei tapaamis- ja huoltajuusoikeuksien käyttäminen vaaranna lasten oikeuksia ja turvallisuutta.

Lastensuojelun Keskusliitto puoltaa esitystä siitä, ettei lapsen vieraannuttamista kriminalisoida. On kannatettavaa, että tapaamisoikeuden toteutumisen ongelmatilanteisiin pyritään puuttumaan muilla lainsäädännöllisillä keinoilla, kuten korostamalla vanhempien velvollisuutta huolehtia lapsen suhteen säilymisestä molempiin vanhempiin sekä edellyttämällä vanhempia välttämään kasvatuksessa kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle. Vieraannuttaminen on huomioitu esityksen perusteluissa myös useissa muissa kohdissa. LSKL haluaa kuitenkin painottaa, että vieraannuttamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen

edellyttää viranomaisten osaamisen vahvistamista. Vieraannuttamisen estämiseksi ja ehkäisemiseksi onkin siten ensisijaisen tärkeää, että esitysluonnoksessa ehdotettujen toimenpiteiden lisäksi viranomaisten koulutukseen resursoidaan riittävästi ja että nykyisiä toimintoja systematisoidaan.

Huoltajat ja tapaamisoikeus (2. luku; 6-12 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Säännökset vuoroasumisesta

Esitysluonnoksessa ehdotetaan säännöksiä, jotka mahdollistaisivat yhtenä laissa tarkoitettuna lapsen asumisjärjestelynä sen, että lapsi asuu vuorotellen molempien vanhempiensa luona. Lastensuojelun Keskusliitto kannattaa, että lain tasolla tehdään näkyväksi järjestely, jota toteutetaan jo nyt tapaamisoikeutta koskevia säännöksiä soveltaen. LSKL kiinnittää tässä yhteydessä myös huomiota siihen, että ehdotukseen sisältyvät täsmennykset koskien asumisratkaisun perusteita (10.3 §) perustuvat lapsen tarpeisiin ja ohjaavat harkintaa nimenomaan lapsen näkökulman huomioimiseen ensisijaisena ratkaisuperusteena. Tätä voidaan pitää erityisen kannatettavana. Vanhempien vastuita koskevissa päätöksissä ainoana perusteena tulee aina olla kyseessä olevan lapsen etu. Perustelut on nähdäksemme myös muotoiltu siten, että ne mahdollistavat joustavasti lasten yksilöllisten tarpeiden huomioimisen. Vuoroasuminen voi monissa tilanteissa olla lapsen kannalta hyvä asia, mutta se ei ole siltikään kaikille perheille ja eri-ikäisille lapsille yleispätevä ratkaisu.

Lastensuojelun Keskusliitto pitää kuitenkin valitettavana, ettei osana uudistustyötä ole arvioitu erityislainsäädännössä määrättyjen sosiaalietuuksien ja oikeuksien määräytymisperusteita valmistelussa esille tulleista selvistä muutostarpeista huolimatta. Lapsenhuoltolain uudistaminen vastaamaan perheiden arjen haasteita olisi edellyttänyt hallinnonalat ylittävää yhteistyötä, minkä vuoksi voi pitää valitettavana, että uudistus on kohdentunut vain oikeusministeriön alaiseen toimintaan.

Säännökset koskien lapsen oikeutta tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa

Lastensuojelun Keskusliitto pitää tärkeänä, että lapsella on mahdollisuus ylläpitää yhteyttä kaikkiin hänelle läheisiin ihmisiin. Joissain tilanteissa voi lapsen ja ns. sosiaalisen vanhemman, kuten entisen sijaisvanhemman, isovanhemman tai vanhemman ex-puolison välille muodostua erityisen vahva kiintymyssuhde, jota voi joissain erityistilanteissa olla tarpeen suojata myös vahvistamalla tapaamisoikeus lapsen ja tällaisen henkilön välille.

Lastensuojelun Keskusliitto korostaa, että uudistus koskien lapsen oikeutta tavata entisiä sijaisvanhempia on erittäin merkittävä sijaishuollossa olleita lapsia koskien. Pysyvien ihmissuhteiden vaaliminen on erittäin tärkeää sijaishuollossa olevien ja sieltä takaisin kotiin palanneiden lasten

kannalta. On erittäin hyvä, että lasten oikeutta pitää yllä näitä ihmissuhteita vahvistetaan, mutta on tarkkaan arvioita, millaisia käytännön vaikutuksia uudistuksella tulee olemaan myös muun lainsäädännön, erityisesti lastensuojelulain näkökulmasta. Uudistus on sijaishuollossa asuvien lasten kannalta erittäin merkittävä ja on erittäin tärkeää, että sen vaikutukset arvioidaan valmistelussa huolellisesti lapsen edun näkökulmasta.

Lastensuojelun Keskusliitto pitää ensisijaisen tärkeänä, että perusteluissa on korostettu erityisen läheisen henkilön määritelmän suppeutta. Perusteluiden mukaan säännöksessä tarkoitettun suhteen syntyminen edellyttää pitkäaikaista ja läheistä kanssakäymistä, tyypillisesti asumista samassa taloudessa lapsen kanssa ja päivittäistä osallistumista lapsen hoitoon ja kasvatukseen tuona aikana. Määritelmä rajaa nähdäksemme merkittävästi tilanteita, joissa tapaamisoikeutta voidaan harkita vahvistettavaksi muun kuin lapsen ja vanhemman välille. Lastensuojelun Keskusliitto esittää, että harkintaa tulisi kuitenkin vielä rajata siten, että tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa ainoastaan tilanteissa, joissa olisi painavia perusteita olettaa, etteivät tapaamiset lapsen ja tällaisen erityisen läheisen henkilön välillä muuten toteutuisi. Lisäksi lain perusteluista tulisi ilmetä esitettyä selkeämmin, miten lapsen edun toteutumista tulee arvioida harkittaessa tapaamisoikeuden vahvistamista lapsen ja muun kuin vanhemman, erityisesti entisen sijaisvanhemman välille.

Jotta voidaan varmistaa, että säännöksen soveltamisala pysyy kapeana, olisi perusteltua, että tällainen tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa ainoastaan tuomioistuimen päätöksellä. Mikäli sosiaalitoimelle kuitenkin annetaan mahdollisuus vahvistaa tällaisia sopimuksia, tulee sosiaalitoimen henkilöstön koulutukseen resursoida tältä osin, jotta heillä on ammattitaitoa arvioida lapsen ja kolmannen henkilön suhdetta lain tarkoittamassa suppeassa mielessä. Tätä voidaan pitää ehdottoman tärkeänä myös lain yhdenvertaisen soveltamisen näkökulmasta.

Koska kyse on poikkeuksellisesta ja lapsen elämään merkittävästi vaikuttavasta asiasta, tulisi harkittaessa tapaamisoikeuden vahvistamista lapsen ja muun kuin vanhemman välille lähtökohtana olla, että viranomainen kuulee lasta henkilökohtaisesti lapsen mielipiteen selvittämiseksi. Poikkeaminen lapsen henkilökohtaisesta kuulemisesta tulisi näin erikseen perustella. LSKL korostaa vielä, että kyse on nimenomaan lapsen oikeudesta pitää yhteyttä hänelle merkityksellisiin ja läheisiin ihmisiin, joten lähtökohtana tulee aina olla lapsen oma näkemys siitä, pitääkö hän itse kyseistä henkilöä erityisen läheisenä ja haluaako hän tavata tätä säännöllisesti.

Tuettuja ja valvottuja tapaamisia koskevat säännökset

LSKL pitää perusteltuna, että lakiin sisällytettäisiin nimenomaiset säännökset tapaamisten toteuttamisesta tuettuna ja valvottuna. Säännökset vahvistaisivat myös Istanbulin sopimuksen 31 artiklan toteutumista varmistuen osaltaan, ettei tapaamisoikeuksien käyttäminen vaaranna lapsen oikeuksia tai turvallisuutta. On hyvä, että valvotut tapaamiset on säädetty viimesijaiseksi tavaksi järjestää tapaamiset ja että kaikkien erityisjärjestelyjen pitää olla lapsen edun mukaisia. Tapaamisiin tehtyjen poikkeusjärjestelyiden pitää juontua aina vain lapsen tarpeista. Lapsen kohdistuvan

väkivaltariskin arvioimiseksi on erittäin tärkeää, että erityisjärjestelyistä päättävä taho kerää tietoa laajasti asiassa työskenteleviltä tahoilta, esimerkiksi lastensuojelulta tai poliisilta.

Arvioitaessa tapaamisten vaikutusta lapseen on erityisen tärkeää huomioida lapsen oma näkemys asiasta. Esimerkiksi lapsen ilmaistessa pelkäävänsä tavattavaa vanhempaa on tarkkaan harkittava, voidaanko tapaamisia järjestää edes valvottuina. Lapsen näkemyksen painoarvon merkityksen arviointi vaatii ammattitaitoa ja sitä tulee arvioida osana kokonaisuutta muun muassa sen selvittämiseksi, onko lapsen mielipiteeseen pyritty aktiivisesti vaikuttamaan.

Säännökset lapsen mielipiteen selvittämisestä riidattomissa asioissa

Esitysluonnoksessa ehdotetaan, että viranomaisen on selvitettävä lapsen mielipide riitaisten asioiden ohella riidattomissa asioissa. Perusteluiden mukaan tarkoituksena on, ettei viranomainen kuitenkaan lähtökohtaisesti keskustele lapsen kanssa henkilökohtaisesti lapsen vanhempien sopiessa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, vaan vanhemmat välittävät tiedon lapsen mielipiteestä sopimuksen vahvistavalle sosiaalilautakunnalle tai tuomioistuimelle. Lastensuojelun Keskusliitto kiinnittää huomiota siihen, että tällöin ei lapselle tarjota mahdollisuutta tulla kuulluksi suoraan viranomaisen – sopimuksen vahvistavan tuomioistuimen tai sosiaalilautakunnan – taholta (vrt. kuuleminen riitaisissa asioissa, joissa lapsi voi esittää pyynnön tulla henkilökohtaisesti kuultavaksi tuomioistuimessa, esitysluonnoksen s. 83).

Lähtökohtaisesti lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 12 artikla mahdollistaa lapsen kuulemisen sekä välillisesti että suoraan. Lapsen oikeuksien komitea on kuitenkin 12 artiklaa koskevassa yleiskommentissaan todennut että, lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi suoraan kaikissa menettelyissä aina, kun se on mahdollista. Lastensuojelun Keskusliitto katsoo, että tämän periaatteen tulisi ilmetä lain perusteluista vielä vahvemmin myös niiden tilanteiden osalta, joissa vanhemmat sopivat lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ja viranomaisella on lähtökohtaisesti ``vain`` velvollisuus varmistua siitä, että vanhemmat ovat selvittäneet lapsen mielipiteen. Viranomaisen tulisikin tiedustella vanhemmilta muun ohella, haluaako lapsi henkilökohtaisesti keskustella sopimuksen vahvistavan viranomaisen kanssa.

Keskusliitto huomauttaa tässä yhteydessä vielä, että YK:n lapsen oikeuksien sopimus ei tee eroa lapsen juridismuodollisen kuulemisen ja muun mielipiteen selvittämisen välillä toisin kuin kansallinen lainsäädäntömme. On lapsen osallisuus sitten säädetty muodollisena kuulemisena taikka mielipiteen selvittämistä koskevien säännösten kautta, kuten lapsenhuoltolaissa on tehty, on sopimusvaltion taattava lapselle tosiasiallisesti oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä itseään koskevassa asiassa, minkä lisäksi lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Oikeudenkäynti (3. luku; 14-17 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Ehdotuksen mukaan riitaisassa asiassa lapsen henkilökohtainen kuuleminen tapahtuisi edelleen ensisijaisesti sosiaalilautakunnalta pyydetävän selvityksen yhteydessä. Perusteluna olosuhdeselvityksen yhteydessä tapahtuvan kuulemisen pääsääntöisyydelle on muistiossa esitetty, että sosiaalitoimella on mahdollisuus puhuttaa lasta useammin kuin kerran sekä nähdä lapsi tämän luonnollisessa ympäristössä. Esitysluonnoksessa kuitenkin ehdotetaan, että kynnystä lapsen henkilökohtaiselle kuulemiselle tuomioistuimessa alennettaisiin nykyisestä. Muistiossa todetaan lisäksi, ettei estettä ole sille, että lasta kuultaisiin tarvittaessa näissä molemmissa yhteyksissä.

Lastensuojelun Keskusliitto kannattaa lapsen tuomioistuimessa kuulemisen edellytysten keventämistä. Esitysluonnoksessa ehdotettu mahdollistaa nykyistä paremmin tapauskohtaisen punninnan välillisen ja suoran kuulemisen välillä. Keskusliitto ei näkisi lapsen kannalta ongelmallisena sitäkään, että lasta kuultaisiin pääsääntöisesti suoraan tuomioistuimen ja asiantuntija-avustajan yhteiskokoonpanolla, jolloin lapsen kuuleminen olosuhdeselvityksen yhteydessä jäisi poikkeukseksi.

Tällä hetkellä lapsenhuoltolaki asettaa erittäin tiukat edellytykset lapsen kuulemiselle tuomioistuimessa, ja Keskusliiton käsityksen mukaan lapsen kuuleminen suoraan tuomioistuimessa huoltoriita-asioita käsiteltäessä on tosiasiallisesti melko harvinaista. Samaan aikaan hallinto-oikeuksien käsittelemissä huostaanottoasioiden oikeudenkäynneissä 12 vuotta täyttäneiden lasten suora osallisuus on varsin tavanomaista.

Lastensuojelulain ja lapsenhuoltolain sääntelyn eroavaisuuksien selitetään usein olevan seurausta asioiden oikeudellisesta luonteesta; yksityisoikeudellisissa perheasioissa keskiössä on vanhempien riitainen erotilanne, jonka pyörteisiin joutumiselta lasta pyritään suojaamaan. Lastensuojelussa katsotaan taas korostetusti olevan kyse lapseen itseensä kohdistuvasta päätöksenteosta, johon liittyy tahdonvastaisten toimenpiteiden mahdollisuus. Tosiasiassa asioiden luonteeseen liittyvät erot eivät ole näin suuria etenkin lapsen näkökulmasta. Lisäksi kansainvälisissä tutkimuksissa liittyen lapsen osallisuuteen huolto-oikeudenkäynneissä on tuotu esille, että osallisuus on lapsille tärkeää ja usein lapset nimenomaisesti haluavat tulla kuulluiksi.

Vaikka lapsen oikeuksien sopimus mahdollistaa lapsen kuulemisen sekä suoraan että välillisesti edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä, on lapsen oikeuksien komitea kuitenkin Suomen määräaikaisraportteja kommentoidessaan kiinnittänyt huomioita kuulemisen välillisyyteen. Komitea onkin suosittanut mm. vuonna 2005 Suomea ryhtymään lainsäädäntötoimiin, jotta lapsi saisi esittää mielipiteensä suoraan päätöksen tekeväälle tuomarille tai muulle viranomaiselle. Tässä yhteydessä

on kuitenkin huomioitava, että välittömän osallisuuden mahdollisuuksien lisäämistä koskevista suosituksista huolimatta, ei yleisesti komiteankaan ensisijaisena valintana ole katsottu olevan mahdollisimman kattavan välittömän istuntoon osallistumisen ulottaminen lapseen.

Esitysluonnokseen sisältyvän 12 vuoden ikärajan osalta Lastensuojelun Keskusliitto haluaa tuoda esille, että suurena riskinä lakiin kirjatuihin ikärajoihin on se, että ne asettuvat normiksi. Biologiseen ikään perustuvat ohjeelliset ikärajat lainsäädännössä muodostuvat valitettavan usein käytännön toiminnassa ehdottomiksi ikärajoiksi, jolloin aito yksilöllinen pohdinta siitä, tulisiko lasta kuulla tuomioistuimessa vai ei, jää vähäiselle. Näin on käynyt juurikin esitysluonnoksen perusteluissakin viitatuun lastensuojelulain kohdalla.

Kuulemisen lapsiystävällisyyden takaamisen kannalta Lastensuojelun Keskusliitto pitää tärkeänä, että tuomioistuimessa kuulemisen tavasta säädetään aiempaa yksityiskohtaisemmin. Keskusliitto tervehtiikin ilolla esitysluonnokseen sisältyviä lisäyksiä lapsen kuulemisen tavasta ja paikasta sekä mahdollisuudesta käyttää asiantuntija-avustajaa apuna lapsen kuulemisessa. Asiantuntija-avustajien tosiasiallisen saatavuuden turvaamiseksi on huolehdittava siitä, että tuomioistuinten käytävissä on riittävä määrä asiantuntija-avustajia. Rikosprosessissa asianomistajana olevaa lasta kuullaan aina videotallenteelle ja ilman vanhemman läsnäoloa, jos vanhemmalla ajatellaan olevan asiassa erityinen intressi. Riitaisassa lapsen huoltoon tai tapaamiseen liittyvässä asiassa vanhemmilla on käytännössä aina toisistaan poikkeavat intressit ja tästä syystä olisi perusteltua kuulla lasta pääsääntöisesti aina ilman kummankaan vanhemman läsnäoloa. Samoin pääsääntö tulisi tällöin olla lapsen tapaamisen tallentaminen.

Sen lisäksi, että lakiin kirjattu ikäraja saattaa muodostua vallitsevaksi lapsen suoran kuulemisen alaikärajaksi, se saattaa myös asettaa yli 12-vuotiaan lapsen mielipiteelle kohtuutonta painoarvoa. Aivotutkimuksesta tiedetään, että otsalohkon etuosa, joka vastaa päättelykyvystä ja johdonmukaisesta ajattelusta, kehittyy keskimäärin aina noin 25 ikävuoteen asti. Lapsen mielipiteen vaikutusta päätökseen tulisi aina arvioida kokonaisuutena sekä myös arvioida lapsen mielipiteen muodostumisen kehityshistoriaa. Lapsen kertoman merkityksen ja siihen mahdollisen ulkopuolisen vaikuttamisen arviointi edellyttää erityistä osaamista, joka edelleen perustelee niin tuomioistuimien käsittelyssä kuin olosuhdeselvityksessä työskenteleville ammattilaisille vaadittavan lisäkoulutuksen tarvetta. Koulutuksen tarve on niin suuri, että siitä tulisi mainita esimerkiksi lakiesityksen yleisperusteluissa.

Selvityksen hankkiminen sosiaalilautakunnalta

Lastensuojelun Keskusliitto kannattaa sitä, että lapsen kuulemisesta osana olosuhdeselvitystä säädetään aiempaa yksityiskohtaisemmin. Voimassa olevien lapsenhuoltolain säännösten on katsottu tarjoavan selvityksentekijälle melko ylimalkaisen ohjeistuksen lapsen mielipiteen selvittämisen toteuttamiselle. Esitysluonnoksessa ehdotettava sääntelytapa vaatii kuitenkin lainsoveltajalta, tässä tapauksessa usein yksittäiseltä sosiaalityöntekijältä, edelleen varsin hyvää

lainlukutaitoa: lapsen mielipiteen selvittämisestä ja kuulemisesta säädetään useammassa kuin yhdessä pykälässä, minkä lisäksi keskeistä ohjeistusta löytyy esitysluonnoksen erityis- ja yleisperusteluista. Olosuhdeselvityksille ei ole tällä hetkellä tarjolla valtakunnallista, ajantasaista ja perusteellista ohjeistusta taikka koulutusta siihen vaadittavaan erityisosaamiseen, erityisesti lapsen kuulemiseen. Tämän vuoksi esimerkiksi selvitysten muoto vaihtelee huomattavasti eri paikkakuntien välillä.

Lapsen osallisuuden osalta olosuhdeselvityksissä on havaittu myös selviä puutteita. Maija Auvinen havaitsi sosiaalitoimen selvitystyötä käsittelevää väitöskirjaansa varten tarkastelemissaan selvityksissä mm., että tiedot lapsen kuulemisesta olivat monissa tapauksissa niin ylimalkaisia, ettei ulkopuolinen olisi voinut vakuuttua kuulemismenettelyssä noudatetuista periaatteista. Samantyyppisiin ongelmiin törmäsi myös Hannele Tolonen omassa lähdeaineistossaan. Aineistossa tyypillisessä selvityksessä ei mainittu, mitä lapselta oli tarkkaan ottaen kysytty, minkä lisäksi suorat lainaukset lapsen puheesta olivat vähäisiä. Auvisen ja Tolosen tutkimusaineistot antoivat myös viitteitä siitä, että lapsen näkemysten selvittäminen on sivuutettu alle kouluikäisten lasten kohdalla.

Kun lapsen osallisuuden ``pääväyläksi`` on riitaisissa huoltoasioissa haluttu säilyttää kuuleminen osana olosuhdeselvitystä ja lapsen välitön kuuleminen tuomioistuimessa on edelleen säädetty poikkeukseksi, on lapsen oikeusaseman kannalta välttämätöntä, että nykyiset olosuhdeselvitysten tekemiseen liittyvät ongelmat saadaan korjatuksi. Olosuhdeselvityksen laatijoille tulee järjestää vaadittavaa lisäkoulutusta, minkä lisäksi valtionhallinnon taholta tulee laatia valtakunnalliset menettelytapaohjeet lapsen kuulemiseen. Ohjeiden noudattamista tulee myös valvoa. Lapsen autenttisen mielipiteen välittymisen varmistamiseksi lakitekstiin tulisi sisällyttää selvitysentekijälle velvollisuus kirjata lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö olosuhdeselvitykseen. Tällä voitaisiin osaltaan viestittää selvitysentekijän keskeisestä roolista lapsen näkemysten välittäjänä.

Lastensuojelun Keskusliitto myös korostaa, ettei lapsen ikä saa lähtökohtaisesti vaikuttaa lapsen mahdollisuuteen tulla kuulluksi. Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklassa tarkoitettu lapsen ikään ja kehitykseen sidottu arviointi koskee vain lapsen mielipiteelle annettavaa painoarvoa, ei osallisuutta kokonaisuudessaan. Lapsen kuulemista koskeva harkinta ei voi siten lähteä lapsen iän tai kehitystason arvioinnista. Näille seikoille voidaan antaa merkitystä vasta harkittaessa lapsen ilmaiseman näkemyksen painoarvoa lopullisessa asiaratkaisussa, jonka tekee tuomioistuin. Tämän periaatteen tulisi ilmetä lain perusteluista vielä tätä esitystä selkeämmin.

Lopuksi Lastensuojelun Keskusliitto haluaa painottaa, että sosiaalitoimelle on turvattava riittävät toimintaresurssit, jotta sillä on tosiasiallinen mahdollisuus noudattaa tuomioistuimen selvityksen tekemiselle asettamia määräaikoja ja jotta lainuudistuksen tavoite huolto-oikeudenkäyntien nopeuttamisesta voitaisiin tältä osin saavuttaa.

Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelu (3 a. luku; 17 b ja 17 d §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Ei lausuttavaa.

Vieraassa valtiossa annettu päätös ja lapsen palauttaminen (6. luku; 39 ja 41 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Ei lausuttavaa.

Asetuksenantovaltuus (7. luku; 49 §)

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

Ei lausuttavaa.

Liitelait

Onko teillä lausuttavaa liitelakeihin ehdotetuista muutoksista?

Ei lausuttavaa.

Vaikutukset

Onko ehdotuksen vaikutukset mielestänne arvioitu asianmukaisesti?

Lastensuojelun Keskusliitto kiinnittää huomiota siihen, että esityksen varsinainen lapsivaikutusten arviointi on melko suppea. Kuitenkin esitys on tehty hyvin lapsilähtöisesti ja lapsivaikutuksia arvioitu kattavasti erikseen käsiteltäessä kutakin muutosehdotusta, eikä siksi laajemmalle itsenäiselle lapsivaikutusten arviolle välttämättä ole.

Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen?

Siitä huolimatta, että ehdotetun esityksen perusteluissa on useassa kohdassa täsmennetty lapsen kuulemisen järjestämistä, olisi syytä pohtia myös valtakunnallisten menettelyohjeiden laatimista lapsen kuulemisen järjestämisestä ottaen huomioon, että lapsen oikeuksien tosiasiallisen toteutumisen kannalta keskeisessä roolissa on tuomioistuinten ohella sosiaalialan viranomaisia. LSKL myös painottaa, että lapsen kuulemisen suorittavan henkilön tulee olla aina lapsen kuulemiseen erotilanteissa koulutettu ja perehtynyt. Ehdotetuilla uudistuksilla tulee ehdottomasti nykyistä kattavammin varmistaa, että kaikilla lapsia kuulevilla tuomareilla, asiantuntija-avustajilla ja olosuhdeselvityksiä tekevillä ammattilaisilla on siihen riittävä osaaminen. Vastaava koulutus ei tällä hetkellä kuulu minkään ammattiryhmän (esim. tuomarit, sosiaalityöntekijät, psykologit) pääsääntöiseen peruskoulutukseen, vaan se tulee järjestää lisäkoulutuksena.

Hyvärinen Sauli

